

การวิจัยข้ามวัฒนธรรม : ประสบการณ์ภาคสนามในการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์¹

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความนี้ คือ การวิเคราะห์การวิจัยข้ามวัฒนธรรมจากประสบการณ์ภาคสนามในการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม คุณสมบัติ บทบาทของนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม ข้อคิดบางประการของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม และสรุปองค์ความรู้การวิจัยข้ามวัฒนธรรม

Abstract

The objective of this article is to analyze the cross- cultural research from field study experiences on ethnic community studied. Nature of cross-cultural research, characteristics, roles of cross-cultural researchers, some insights, and summary of knowledge of cross-cultural research are analyzed.

1. ลักษณะของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม : บทนำ

นับตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดทศวรรษเพื่อการพัฒนาในระหว่างปี พ.ศ. 2513 – 2540 เป็นปีแห่งการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามมิติวัฒนธรรมกับการพัฒนายังเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในหลายประเทศได้สนใจ และให้ความสำคัญของความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในเรื่องการพัฒนา ทั้งนี้สืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นในทุก ๆ แห่งของโลกหลายประเทศได้เล็งเลาะความสำคัญที่ว่า ประเทศชาติทั้งหลายประกอบขึ้นด้วยความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ถ้าหากประเทศชาติใดไม่มีความสนใจ และไม่ให้ความสำคัญของการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศ ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่มากนักน้อย เช่น ปัญหาการเรียกร้องสิทธิความเสมอภาค และปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกับประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ เป็นต้น เราอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาเกี่ยวกับความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มีหลากหลาย เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

สำหรับประเทศไทยการศึกษาความหลากหลายของชุมชนชาติพันธุ์ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และหน่วยงานของรัฐและเอกชนได้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม(Cultural relativity) เนื่องจากสังคมไทยประกอบด้วยคนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ ซึ่งมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปในเรื่องระบบคิด

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7

วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

ชนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม การแสดง ทัศนศิลป์ สถาปัตยกรรม ฯลฯ ดังนั้นการวิจัยข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural research) จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจระบบคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของชุมชนชาติพันธุ์กับการพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยข้ามวัฒนธรรมภาคสนามยังมีบทบาทอย่างมาก เช่น การวิจัยข้ามวัฒนธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้เข้ามาศึกษาเก็บข้อมูลระดับปริญญาเอกในด้านวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต่อมา นักสังคมศาสตร์ไทยได้เข้ามาศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในด้านประเพณีความเชื่อ ระบบครอบครัว การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและอื่น ๆ (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ อัครยา สังขจันทร์ , 2546 : 22, 27-35) นอกจากนี้ การวิจัยข้ามวัฒนธรรมภาคสนามในต่างประเทศ เช่น การศึกษาชุมชนตระกูลภาษาไต ในชุมชนลาวพวน และไตดำ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, และคณะ 2543ก,และ2543ข)

2.ธรรมชาติการวิจัยข้ามวัฒนธรรม : ข้อสมมติของการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์

การแสวงหาความรู้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย และอย่างสากล มีอยู่ 2 แนวทาง กล่าวคือ การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2551) สำหรับการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์นั้น การศึกษาโดยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะเหมาะสมเพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง และน่าเชื่อถือได้ เมื่อได้ข้อมูลเชิงคุณภาพแล้ว จึงดำเนินการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณในลำดับต่อไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจข้อสมมติ (assumptions) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นธรรมชาติของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

2.1. การแสวงหาความรู้เป็นแบบอุปนัย (inductive approach)

การแสวงหาความรู้ที่ต้องลงไปศึกษาข้อมูลภาคสนาม ไม่จำเป็นต้องมีสมมติฐานไว้ล่วงหน้า แต่เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล จนพัฒนาตั้งเป็นสมมติฐาน สามารถพัฒนาเป็นองค์ความรู้ และนำไปสู่การเป็นทฤษฎีในที่สุด (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2551)

2.2. ต้องสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับข้อมูล

เมื่อนักวิจัยได้สร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับข้อมูล จนทำให้ข้อมูลมีความไว้นใจให้กับนักวิจัย ก็ย่อมจะทำให้สามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างแท้จริง

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

2.3. ปราบกฎการณ์ทางสังคมที่จะศึกษาต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย

ธรรมชาติของข้อมูลทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และกลุ่ม จะต้องใช้เวลาในการศึกษาเก็บข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลให้สมบูรณ์ มีความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้

2.4. เนื้อหาสาระของข้อมูลเน้นความหมายในลักษณะเชิงวัฒนธรรม

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จะมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับความหมายในลักษณะเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

3.คุณสมบัติของนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม : หลักจริยธรรมของนักวิจัยภาคสนาม

เมื่อกล่าวถึงการวิจัยต่างวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์ นักวิจัยย่อมความรู้สึกถึงความแตกต่างในด้าน ภาษา ประเพณี และความเชื่อ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศ การศึกษาข้อมูลต่าง ๆ เกิดการเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ทำให้ข้อมูลมีความลำเอียง เที่ยงตรงจากการขาดจริยธรรมของนักวิจัย ข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยจึงมีทั้งที่นักวิจัยชอบและไม่ชอบ พอใจและไม่พอใจ และลำหลังและทันสมัย เป็นต้น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวไม่ควรจะเกิดขึ้นในการวิจัยข้ามวัฒนธรรม ดังนั้น นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมในการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ ควรจะมีคุณสมบัติที่เป็นจริยธรรมของนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม ซึ่งจะต้องเป็นคติประจำใจเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)ดังต่อไปนี้

3.1. ปราศจากความลำเอียง (bias) ต่อชุมชนชาติพันธุ์ ถ้านักวิจัยข้ามวัฒนธรรมมีความลำเอียงแล้ว ย่อมเป็นการเข้าข้างหรือสนับสนุนความคิดของตนโดยไม่มีหลักฐานสนับสนุน ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลมีความผิดพลาดได้ง่าย

3.2. ปราศจากการเลือกปฏิบัติ (absence of discrimination) ต่อชุมชนชาติพันธุ์ แม้ว่าชุมชนชาติพันธุ์จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของนักวิจัย ไม่ได้หมายความว่าชุมชนชาติพันธุ์นั้นมีความสามารถแตกต่างกัน การเลือกปฏิบัติไม่ว่าจะกระทำสิ่งใด ๆ กับชุมชนชาติพันธุ์ ถือว่าเป็นความมอยุติธรรม ซึ่งในหลักการของสังคมประชาธิปไตยถือหลักความเท่าเทียมกัน ดังนั้น นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมจะต้องติดต่อกับท่าต่อกลุ่มชาติพันธุ์โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3.3. ปราศจากความเดียดฉันท์ (absence of prejudice) ต่อชุมชนชาติพันธุ์ ความเดียดฉันท์เป็นท่าทีทางอารมณ์ที่แสดงออกในลักษณะที่ไม่ชอบหรือไม่เห็นชอบ ซึ่งอาจจะเกิดจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรม

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7

วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

เดิม ถ้าหากนักวิจัยข้ามวัฒนธรรมที่มีความเคยชินกับการเข้าไปศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ ย่อมจะส่งผลให้การวิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

3.4. ปราศจากคติถือชาติพันธุ์เป็นเกณฑ์ (absence of ethnocentrism) ถ้านักวิจัยที่มีทัศนคติที่ถือว่าชุมชนชาติพันธุ์ของตนอยู่เหนือชุมชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ย่อมจะมีความรู้สึกดูหมิ่นชุมชนชาติพันธุ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงควรจะต้องมีนักวิจัยข้ามวัฒนธรรมที่มีจิตใจเป็นกลาง โดยไม่มีการยึดถือชาติพันธุ์ของตนเป็นเกณฑ์

3.5. เคารพสิทธิมนุษยชน (human right) ต่อชุมชนชาติพันธุ์ นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมควรจะต้องมีความเคารพชุมชนชาติพันธุ์ในฐานะที่มีสิทธิมนุษยชนกันทุกคน เนื่องจากมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาและต่างชาติพันธุ์มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้และความเข้าใจระหว่างกันมากยิ่งขึ้น

3.6. เข้าใจความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (cultural relativity) ของชุมชนชาติพันธุ์ นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมควรจะต้องเข้าใจพฤติกรรมของชุมชนชาติพันธุ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์นั้น กล่าวคือ วัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ชุมชนชาติพันธุ์ต่างมีวัฒนธรรมเฉพาะของตน ไม่สามารถเปรียบเทียบวัฒนธรรมใดดีกว่าหรือสูงกว่ากัน

4. บทบาทของนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม: การดำเนินการวิจัยภาคสนาม

หลักการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการศึกษาเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด (participant observation) ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม สำหรับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด มีข้อสมมติ (assumptions) ดังต่อไปนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2551: 27-36)

4.1. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เป็นการมองภาพของผู้ที่ถูกวิจัยแบบทั้งบุคคล (holistic person) ข้อสมมตินี้ นักวิจัยเชื่อว่าการเข้าใจพฤติกรรมของผู้ถูกวิจัยอย่างละเอียดทุก ๆ อย่าง ทำให้ได้ข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากได้สนิทสนมและได้สังเกตวิถีชีวิตของบุคคลอย่างสม่ำเสมอ

4.2. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิตของผู้ถูกวิจัย ข้อสมมตินี้ก็คือ นักวิจัยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและวิถีชีวิตของผู้ถูกวิจัย ทำให้ได้รับทราบข้อเท็จจริงจากผู้ถูกวิจัยโดยตรง ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ การรับรู้เรื่องราวในวิถีชีวิตประจำวันจึงจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในกลุ่มหรือชุมชนเป็นระยะเวลานานพอสมควร เพื่อที่จะได้ทราบความเป็นไปของวิถีชีวิตของผู้ถูกวิจัย

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

4.3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เป็นการเข้าไปรู้เห็นเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของผู้ถูกวิจัย ข้อสมมตินี้เป็นเรื่องที่นักวิจัยเชื่อว่าการได้เข้าไปมีส่วนร่วม มีความเข้าใจเรียนรู้ในเรื่องของภาษา การพูด ประเพณีในชุมชนของผู้ถูกวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพื่อที่จะได้เข้าใจข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น

4.4. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เป็นการแสดงบทบาทของผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย ข้อสมมตินี้มีความเชื่อว่านักวิจัยได้แสดงบทบาทหนึ่งที่ผู้ถูกวิจัยได้อนุญาตให้นักวิจัยได้สัมภาษณ์ สอบถาม และสังเกตในระยะเวลาอันที่อยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยจนทำให้นักวิจัยสามารถที่จะได้ข้อมูลต่าง ๆ มากและละเอียดลออยิ่งขึ้น

ดังนั้น การวิจัยเชิงคุณภาพในชุมชนชาติพันธุ์จึงเป็นวิธีการวิจัยที่จะได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง เทียงตรง และเชื่อถือได้ เพื่อจะสามารถสร้างพรมแดนแห่งความรู้ของการวิจัยข้ามวัฒนธรรมให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

5. หลักการวิจัยข้ามวัฒนธรรม: ความสัมพันธ์ติดต่อกันจนไว้นื้อเชื่อใจซึ่งและกัน

การวิจัยข้ามวัฒนธรรมโดยเฉพาะการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีหลักการที่สำคัญหลายประการ ซึ่งจะทำให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ โดยนักวิจัย และผู้ถูกวิจัยมีความสัมพันธ์ติดต่อกันจนไว้นื้อเชื่อใจซึ่งและกัน(keep in TOUCH) สมคัตต์ ศรีสันติสุข (2543) ได้เสนอว่าลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพจะเที่ยงตรง และเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ติดต่อกันจนไว้นื้อเชื่อใจต่อกันของนักวิจัย และผู้ถูกวิจัยจะมีความเข้าใจปฏิบัติต่อกันมากน้อยเพียงใด สำหรับหลักการวิจัยข้ามวัฒนธรรม ซึ่งเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น สามารถอธิบายดังต่อไปนี้

5.1 T หมายถึง นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมจะต้องศึกษาปรากฏการณ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาติพันธุ์ทั้งหมด (Total Environment) ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และมนุษย์

5.2 O หมายถึง นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมจะต้องไปสังเกตการณ์โดยตรง (Observation Directly) เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ได้มาจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด ดังได้กล่าวมาในหัวข้อที่ 4 ข้างต้น

5.2.U หมายถึง นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมจะต้องใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลเฉพาะ (Unique Technics) ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่องที่จะศึกษา และกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน

5.3 C หมายถึง นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมจะต้องศึกษาวัฒนธรรมในกลุ่มหรือชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ (Culture) เพื่อจะได้เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และระบบคิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแห่งการดำรงชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ ทั้งนี้ย่อมมีทฤษฎีทางวัฒนธรรมต่าง ๆ มาอธิบายชุมชนชาติพันธุ์อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

5.4 H หมายถึง นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบองค์รวม (Holistic Analysis) ทั้งนี้การวิจัยปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมมีความละเอียดและลึกซึ้ง จึงต้องวิเคราะห์ในลักษณะองค์รวม ซึ่งต้องพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ในลักษณะบูรณาการรวมหน่วย (integration)

6. ข้อคิดบางประการของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม: ประสบการณ์ภาคสนาม

การวิจัยข้ามวัฒนธรรมโดยเฉพาะการวิจัยข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน การวิจัยข้ามวัฒนธรรม ได้นักวิชาการศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ภายในประเทศ เช่น ลาว ภูไท ญ้อ ไย้ แสก ไทดำ และกุ่ม เป็นต้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน. 2528 ; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2535, 2539, 2541, 2543ก, 2543ข, 2544ค, 2544, และ 2546) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ภายนอกประเทศ ได้ศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ลาวพวน และไตดำ ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ 2534ก, และ 2534ข) ได้พบปัญหาอุปสรรค และดำเนินการปรับปรุงพัฒนาด้านวิจัยข้ามวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จึงมีข้อคิดบางประการ โดยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์กับผู้สนใจการวิจัยข้ามวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

6.1 ภาษา

การวิจัยข้ามวัฒนธรรม โดยเฉพาะการศึกษาชุมชนต่างวัฒนธรรม การเตรียมตัวด้านภาษา โดยเฉพาะภาษาพูด มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งส่วนมากจะใช้ภาษาพูดที่แตกต่างกับนักวิจัย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อกัน เช่น ระบบคิด ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี เป็นต้น ภาษาจึงเสมือนเป็นด่านแรกของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม เช่น การศึกษาข้ามวัฒนธรรมในชุมชนที่พูดตระกูลภาษาไตดำ และพวน ซึ่งเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่อยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ 2535, 2539) จึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ภาษาลาว เป็นพื้นฐานก่อน จึงจะค่อยๆ ศึกษาพูดภาษาไตดำ และพวน ซึ่งมีสำเนียงที่แตกต่างไปบ้าง แต่เนื้อหาสาระบริบทย่อมเข้าใจได้

6.2 วิธีการเข้าสู่ชุมชน

การที่จะเข้าไปศึกษาชุมชนเป้าหมายนั้น จะต้องติดต่ออย่างเป็นทางการกับชุมชนชาติพันธุ์ที่ศึกษา มีความเหมาะสมเป็นอย่างมาก เนื่องจากประชาชนในชุมชน จะได้ทราบว่านักวิจัยจะมาทำวิจัยเรื่องอะไร มีวัตถุประสงค์อะไร เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร และมีประโยชน์กับชุมชนอย่างไร สำหรับงานวิจัยข้ามวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลาย ได้ดำเนินการติดต่อทำหนังสือขออนุญาตอาจารย์เข้าไปศึกษาชุมชนอย่างเป็น

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

ทางการ โดยลงนามของอธิการบดี หรือคณบดี ถึงนายอำเภอ และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี การดำเนินการวิจัยข้ามวัฒนธรรมภายในประเทศได้ใช้เวลาไม่ยาวนานในการเข้าสู่แต่ละชุมชนชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามหากเป็นการวิจัยข้ามวัฒนธรรมภายนอกประเทศ ได้ใช้เวลานานพอสมควรประมาณ 2 ปี เช่น การศึกษาชุมชนที่พูดภาษาตระกูลภาษาไต ที่บ้านแจ้สว่าง และบ้านนาคุณน้อย ซึ่งชาวบ้านพูดภาษาไตดำ และพวน ตามลำดับ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2534ก, 2534ข)

6.3 การสะท้อนข้อมูลกลับสู่ชุมชน

งานวิจัยข้ามวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์หลายชาติพันธุ์ ได้มีระเบียบวิธีวิจัยในการสะท้อนข้อมูลสู่ชุมชน เพื่อให้จะให้ชุมชนตรวจสอบข้อมูล ซึ่งเป็นการสะท้อนข้อมูลสู่ชุมชนเป็นอย่างดี ชาวชุมชนจะได้ทราบว่า นักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลมีปัญหา อุปสรรค อย่างไร จะได้แก้ไขและเสนอแนะได้ การออกแบบการวิจัยนี้ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ต่อเนื่องตลอดมา (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ 2539, 2541, 2543ค และ 2544) เราอาจจะมองในมิติหนึ่งว่า องค์ความรู้ที่คืนไปสู่ชุมชน ย่อมเป็นกระเจกเงาที่ชาวชุมชนได้ทราบสถานภาพในปี จุจุบัน เพื่อเป็นหนทาง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป

6.4. การออกแบบวิจัยเป็นระยะครบรอบปี

การที่จะเข้าใจการวิจัยข้ามวัฒนธรรมที่แตกต่างกับนักวิจัย จำเป็นอย่างยิ่งในการออกแบบวิจัยที่ต้องมีระยะเวลายาวเป็นรอบ 1 ปี ดังอย่างเช่น นักวิจัยต่างชาติที่มาศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ในประเทศไทย จะต้องเรียนรู้ภาษาพูดเป็น 1 ปี จึงจะเข้าใจบริบทวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์อีก 1 ปี ให้ครบรอบปี และการศึกษาอย่างลึกซึ้งในประเด็นการวิจัยอีก 1 ปี รวมเป็น 3 ปี โดยยังไม่รวมการวิเคราะห์เขียนรายงานสำหรับนักวิจัยไทยที่ได้ไปศึกษาประเทศสปป.ลาว ต้องพูดภาษาลาวเป็นลำดับแรก จะได้เปรียบไม่ต้องไปศึกษาภาษา 1 ปี อนึ่งภาษาอีสาน กับ ภาษาลาวมีสำเนียงใกล้เคียงกัน ย่อมจะเข้าใจกันได้ ดังนั้นการออกแบบการวิจัยข้ามวัฒนธรรมครบรอบ 1 ปี จะทำให้ว่าในระยะเวลาสั้นในแต่ละเดือนชาวชุมชนมีกิจกรรมอะไรบ้าง (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2535, 2539, และ 2541)

6.5 การวิจัยซ้ำ

การวิจัยข้ามวัฒนธรรมซ้ำกับชุมชนเดิม เป็นการเรียนรู้ และตรวจสอบข้อมูลความเที่ยงตรง และความเชื่อถือได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ ชาวชุมชนจะมีความรู้สึก ว่า เมื่อทำวิจัยไปแล้ว จะไม่กลับมาอีก หากเมื่อนักวิจัยได้กลับไปศึกษาซ้ำ ประเด็นการศึกษาคนละเรื่อง ชาวชุมชนย่อมยินดีที่จะให้ข้อมูลที่มากขึ้น เกิดความไว้วางใจเชื่อ

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

ใจกันมากขึ้น เช่น งานวิจัยชุมชนชาติพันธุ์ภูไท ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2543ค และ 2544)

6.6 การติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่อง

แม้ว่าการวิจัยข้ามวัฒนธรรมไม่สามารถทำวิจัยซ้ำ เนื่องจากไม่มีงบประมาณก็ตาม นักวิจัยสามารถจะไปเยี่ยมเยือนชุมชนชาติพันธุ์ที่ศึกษาอีกครั้ง หรือหลายครั้ง โดยมีพ่อฮัก หรือแม่ฮัก ที่อยู่ในชุมชน เป็นโอกาสที่ดีในการถามข่าวคราวเกี่ยวกับบุคคลชาวชุมชนชาติพันธุ์ที่รู้จัก จึงเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลอยู่เสมอ เหมือนเป็นญาติพี่น้อง เช่นงานวิจัยที่ได้ไปเยี่ยมเยือนเมื่อมีโอกาสในชุมชนชาติพันธุ์ ไตดำ และพวน เป็นต้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2543ก และ 2543ข)

6.7 การเข้าไปศึกษาชุมชน โดยปฏิบัติร่วมกับชุมชน

เมื่อนักวิจัยข้ามวัฒนธรรมภาคสนามแล้ว นักวิจัยจะต้องมีบุคคลที่มีความอยากรู้ อยากเห็น อยากร่วมทำกิจกรรมกับชาวชุมชน ซึ่งต้องการเข้าไปศึกษาชุมชน โดยปฏิบัติร่วมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และตลอดเวลาต่อเนื่อง งานวิจัยหลายเรื่อง เช่น ชุมชนชาติพันธุ์ลาวพวน ไทดำ เยอ ไทยลาว แสก โย้ย กวย ญ้อ และผู้ไทย เป็นต้น ได้เข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านประเพณี ความเชื่อ ด้วยความอยากรู้ และอยากเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชาติพันธุ์อย่างแท้จริง (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2534ก, 2534ข, 2535, 2539, 2541, 2543ค และ 2544)

6.8 การเคารพศรัทธาต่อวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์

การที่จะทำให้การวิจัยข้ามวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกับนักวิจัยประสบความสำเร็จได้นั้น การแสดงความนับถือศรัทธาต่อความเชื่อสูงสุดตามความเชื่อของชุมชนชาติพันธุ์ โดยปราศจากอคติทางชาติพันธุ์ เช่น การที่นักวิจัยได้แสดงความศรัทธา โดยการไหว้ในพิธีกรรมเลี้ยงศาลปู่ตาของชาวชุมชนภูไทบ้านโนนหอม ทำให้ชาวชุมชนเกิดความเชื่อมั่นที่จะไข้มูล ที่เที่ยงตรง และเชื่อถือได้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2543ค และ 2544)

6.9 การมีส่วนร่วมของชุมชนชาติพันธุ์

.การมีส่วนร่วมของชุมชนชาติพันธุ์มีหลายระดับ คือ 1.การมีส่วนร่วมกับนักวิจัยข้ามวัฒนธรรมในฐานะคนนอก ซึ่งอนุญาตให้เข้าไปศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ 2.การมีส่วนร่วมในฐานะเป็นคนใน จึงเป็นนักวิจัยท้องถิ่น ย่อมจะได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง และเชื่อถือได้ และ 3.การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสนใจในการศึกษา

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² 1.ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

ชุมชนของตน ในฐานะเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนจะต้องเป็นผู้จัดการข้อมูลทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง ย่อมทำไปสู่ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่น่าเชื่อถือได้ และสามารถแก้ไขปัญหาทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางการพัฒนาตนเองของชุมชนชาติพันธุ์ด้วย ทั้งนี้การทำวิจัยข้ามวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม หรือการทำวิจัยร่วมกันด้วยใจระหว่างชาวชุมชนชาติพันธุ์ กับนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม ย่อมทำให้เกิดเป็น ผลลัพธ์ต่อวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ ทำให้ชาวชุมชนเกิดความรักและผูกพันกับวัฒนธรรมของตน และทำให้นักวิจัยข้ามวัฒนธรรมมีความรู้และเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์มากยิ่งขึ้น (สมศักดิ์ และคณะ 2539, 2541, 2543ก, 2543ข, 2543ค และ 2544)

6.9 ความซื่อสัตย์ไว้นื้อเชื่อใจกัน

การศึกษาวิจัยข้ามวัฒนธรรม โดยเฉพาะงานวิจัยเชิงคุณภาพจะเหมาะสมในการศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ เป็นอย่างมาก ผลลัพธ์ของงานวิจัยข้ามวัฒนธรรมเชิงคุณภาพ จึงขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์ไว้นื้อเชื่อใจระหว่าง ชาวชุมชนชาติพันธุ์ และนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม ทั้งนี้ต้องศึกษาเป็นระยะเวลานานไม่น้อยกว่า 1 ปี จึงจะ เกิดผลลัพธ์ทำให้ชาวชุมชนชาติพันธุ์มีความไว้นื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน เช่น งานวิจัยไทดำ ลาวพวน ผู้ไทย และ แสก เป็นต้น พบว่าชาวชุมชนชาติพันธุ์มีความไว้นื้อเชื่อใจต่อนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม เนื่องจากได้ไปเยี่ยม ชุมชนชาติพันธุ์อย่างสม่ำเสมอ เสมือนหนึ่งเป็นเครือญาติ ในขณะที่เดียวกันนักวิจัยข้ามวัฒนธรรมได้แสดงต่อ จริใจ โดยปราศจากอคติการหลงชาติพันธุ์ และไม่เลือกปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ใด ๆ (สมศักดิ์ และคณะ 2539, 2541, 2543ก, 2543ข, 2543ค และ 2544)

7.สรุปองค์ความรู้การวิจัยข้ามวัฒนธรรม : ข้อเสนอแนะและข้อคิดจากประสบการณ์ภาคสนาม

เราอาจจะกล่าวได้ว่าการวิจัยข้ามวัฒนธรรมเป็นงานวิจัยที่มีความเฉพาะ ความเป็นเอกลักษณ์ของ งานวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยข้ามวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์ จะต้องมีความอดทน ความไม่มื่อคติใด ๆ และไม่ เลือกปฏิบัติ ความไม่ลำเอียงในการแปลความหมายจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กระบวนการวิเคราะห์ การ เปรียบเทียบจึงต้องมีฐานคิดที่ใกล้เคียงกัน หากการศึกษาเป็นเพียงการนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ย่อม มีประโยชน์อย่างมากในการพัฒนา และกำหนดนโยบาย ต่อกลุ่มชน หรือชุมชนชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมที่ แตกต่างกัน

ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงใคร่สรุปองค์ความรู้การวิจัยข้ามวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะเป็น ข้อเสนอแนะ และข้อคิดบางประการ จากประสบการณ์ภาคสนามในงานวิจัยข้ามวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

7.1 กรณีศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ ควรใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นลำดับแรก เป็นระยะเวลาหนึ่ง จึงจะค่อย ๆ พัฒนาข้อมูลในการสร้างแบบสอบถาม หรือ แบบสัมภาษณ์ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลเชิงปริมาณต่อไป

7.2 การเข้าสู่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการศึกษา ควรจะต้องดำเนินการอย่างเป็นทางการ และตาม บรรทัดฐานของการอนุญาตเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาวิจัยข้ามวัฒนธรรมในแต่ละชุมชน และประเทศ

7.3 การตรวจสอบข้อมูลความเที่ยงตรงของข้อมูล ควรใช้การนำเสนอข้อมูล หรือสะท้อนข้อมูลกลับสู่ ชุมชน ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่ชาวชุมชนสามารถตรวจสอบว่านักวิจัยข้ามวัฒนธรรมได้ศึกษาวิจัยอย่างไร หากมี ปัญหา และอุปสรรคของข้อมูลก็สามารถเสนอแนะได้

7.4 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ควรสร้างความไว้วางใจจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อย่างจริงจัง ศรัทธาต่อความเชื่อของชาวชุมชน และ พฤติกรรมที่แสดงต้องทำอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอตลอดเวลา หากได้ดำเนินการเช่นนั้น การได้ข้อมูลจากผู้รู้ ย่อมจะทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือได้

7.4 ผลผลิตของการวิจัยข้ามวัฒนธรรม ควรทำการเผยแพร่กลับสู่ชุมชน หากทำวิจัยข้ามวัฒนธรรม ภายนอกประเทศ ต้องรายงานการวิจัยเป็นภาษาของชุมชนข้ามวัฒนธรรม จึงจะเกิดความเข้าใจต่อกัน ไม่เอาเปรียบกัน ทำให้การสร้างองค์ความรู้ใหม่ ย่อมเกิดขึ้นได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ติดต่อกัน จนไว้วางใจซึ่ง และกัน

7.5 ผลลัพธ์ที่มีคุณภาพของงานวิจัยข้ามวัฒนธรรม ควรสร้างความไว้วางใจต่อกันกับข้อมูล คือ ชาวชุมชนชาติพันธุ์ได้มากเท่าใด ผลลัพธ์ของงานวิจัยข้ามวัฒนธรรมที่มีคุณภาพในด้านความเที่ยงตรง และ ความเชื่อถือได้ของข้อมูลย่อมเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลอย่างแน่นอน

8. เอกสารอ้างอิง

ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และ อัครยา สังขจันทร์ . 2546. การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจาก งานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสาน พ.ศ.2500-2545.

ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2539. หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับชุมชนชาติพันธุ์. วารสารภาษาและวัฒนธรรม. 15 (2)

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

กรกฎาคม – ธันวาคม : 4 – 13.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2543. "ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ." วารสารศูนย์บริการวิชาการ.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2546. "การประเมินความยากจนแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง บ้านทรายแก้ว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร" มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 20, 2 มกราคม – มีนาคม : 40-44. 8 (2) เมษายน – มิถุนายน : 8-12.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2551.ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวสู่การศึกษาเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ. ฉบับปรับปรุงใหม่. ครั้งที่8. สมุทรปราการ : บริษัท ดี. เค.ปรีนติ้ง เวิลด์ จำกัด.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน. 2528. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์สองแห่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สุวิทย์ ชีรสอวต, ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ ดุชนิ อายุวัฒน์. 2534ก. "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านเยอ บ้านไทยดำ และบ้านไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี". เกษตร 19, 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม : 337-345.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ปนัดดา เพือกพันธ์ และ รุ่งอรุณ ทิฆุณห์เถียร. 2534ข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนชาติพันธุ์กวยและญ้อ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ 8,2 พฤศจิกายน-

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง "การวิจัยข้ามวัฒนธรรม." ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

เมษายน : 78-89.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, วิฤทธิ์ จำรัสพันธุ์ และ ดุษฎี आयวัฒน์. 2535 “การศึกษาการเปลี่ยนแปลง
บทบาทด้านการประกอบอาชีพของชาวนาชนบทอีสาน.” แก่นเกษตร 20, 5 กันยายน-
ตุลาคม : 271-281.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ปรีชา ชัยปัญญา. 2539. “วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสง
บ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม”. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์
14, 1 พฤษภาคม-ตุลาคม : 121-132.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, เกษรา ชันธุ์ปัทม์, บุญแพง ศรีพรหมทัต, ปรีดา ภายบุตร, กิตติมา ผากงคำ,
อัมพิกา แก้วไพฑูรย์ และ ธัญพิมล ปักสังคะณย์. 2541. “วิถีครอบครัวและชุมชนชาติ
พันธุ์ไทยโย้ย บ้านโพนแพง ตำบลหนองสนม อำเภอมารวิชัย จังหวัดสกลนคร”.
มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ 15, 2 พฤศจิกายน-เมษายน : 93-105.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ 2543ก. “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของชุม
ชนตระกูลภาษาลาวพวน บ้านนาคุณน้อย เมืองนาซายทอง แขวงคำแพงนาคอนเวียงจัน
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 17,4
กรกฎาคม-กันยายน : 84-98.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. 2543ข. “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของ
ชุมชนตระกูลภาษาไตดำ บ้านแจ้งสะหว่าง เมืองนาซายทอง แขวงคำแพงนาคอนเวียงจัน
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารวิจัย มข. 5, 2 กรกฎาคม-ธันวาคม : 81-89.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคนอื่น ๆ. 2543ค. “ผลกระทบของการศึกษาต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7
วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการพัฒนาชนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น
และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

และค่านิยมของชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทย หมู่บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม จังหวัดสกลนคร”.

วารสารช่อพะยอม 11, 1 มิถุนายน-พฤษภาคม : 51-56.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. 2544. “การศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทย บ้านโนนหอม

ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร”. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 18, 3

เมษายน-มิถุนายน : 47-58..

¹ เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง “การวิจัยข้ามวัฒนธรรม.” ในการประชุมวิชาการวัฒนธรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 วันที่ 3 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร

² ปรธานกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการการพัฒนาศนบท (นานาชาติ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม